

ŞƏFİQƏ YUSİF QIZI NƏCƏFOVA
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
e-posta: shafiga.nacafova@bk.ru

TƏRCÜMƏNİN YENİ PARADİQMASI OLAN EKOTƏRCÜMƏDƏ BEYNƏLXALQ DİL ASPEKTİ

Xülasə

Bu araşdırmada tərcüməşünaslıqda yeni paradıqma olan ekotərcümənin elmi-lingvistik, eyni zamanda milli-siyasi və qlobal əhəmiyyəti diqqətə çatdırılmışdır. Ekotərcümənin vacibliyindən bəhs olunarkən qeyd edilmişdir ki, bu tərcümə sahəsi həm Azərbaycanda baş verən ekoloji problemlərin ingilis dilinə tərcümə olunmasını, həmçinin Dünyada baş verən ekoloji problemlərin ingilis dilində dünyaya çatdırılmasını prioritet olaraq qarşıya məqsəd qoyan tərcümə sahəsi olaraq səciyyələnməlidir. Ekotərcümə deyərəkən aydındır ki, ekoloji problemlərin ölkəmizdə və dünyada müxtəlif dillərə tərcümə prosesindən və peşəkarlıq səviyyəsindən bəhs olunur. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, ekotərcümənin beynəlxalq dil aspektində işlənməsi təsadüfi hadisə deyil. Çünki dünyada baş verən çox ciddi və mühüm ekoloji problemlər, böhran, müharibə və terrorlar bəşər nəsli üçün çox böyük təhlükə törədir. Məhz bu kimi qorxunc nəticələrin aradan qalxması üçün bütün dünya ölkələrinin eyni dildə anlaşıbilməsi vacibliyi meydana çıxır. Təbiidir ki, bu gün real olaraq dünyada beynəlxalq dil olaraq aktiv olan ingilis dili ekotərcümədə əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Bu dil həm elmi-intellektual, həm rəsmi-inzibati, həmçinin ictimai-kütləvi cəhətdən aktiv dildir və bu sahədə əhəmiyyətlik dərəcəsi inkarolunmazdır.

Araşdırmada məzmun etibarilə erməni vandalizminin bir zaman işğal altında saxladıqları Qarabağ ərazisində törətdikləri ekoloji terrorun dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün ekotərcümədən istifadə olunması məsələsinə də xüsusi olaraq yer ayrılmışdır. Eyni zamanda dünyada gedən müharibələrin ekoloji tarazlığı pozması baxımından yekdil bir baxış bucağına gəlməsi vacibliyinə toxunulmuş, bunun üçün ekotərcümənin beynəlxalq dil aspektinin vacibliyi də diqqətə çatdırılmışdır. Tədqiqat işi yeni və orijinaldır. Lingvistika, filologiya, tərcüməşünaslıq, politologiya, sosiologiya və ekologiya sahələri üçün yeni müddəaları ortaya qoymuşdur. İngilis dilinin beynəlxalq dil xüsusiyyətini əsaslandırması baxımından ingilisdilli sahələr üçün də vacibliyi göz qabağındadır. Ümid edirik ki, bu tədqiqat işindən elmi-kütləvi ictimaiyyət bəhrələnəcək və istifadə mənbəyi kimi əhəmiyyəti diqqətdə saxlanacaqdır.

Açar sözlər: Ekotərcümə, beynəlxalq dil, ingilis dili, problem, həmrəylik.

Məlumdur ki, ekotərcümə tərcüməşünaslıqda yeni tərcümə sahəsi olaraq meydana gəlmişdir. Belə ki, ekoloji qlobal problemlər bu mürəkkəb məsələlərin həlli yollarını zəruri etdikdə tərcüməçilik sahəsində də bu sahədə addımlar atılmağa başlanmış və tərcümənin yeni paradıqması kimi ekotərcümə də konkret elm sahəsinə çevrilmişdir. Əgər ekoloji problem lokal olaraq qalsaydı, regional və qlobal problem

səviyyəsinə gəlib çıxmasaydı bu tərcümə paradigmasına da ehtiyac hiss olunmazdı. Lakin, dünya coğrafi olaraq vahid məkandır, bir-biri ilə əlaqəli oranizmdir. Buna görə də bir ərazidə yaranan ekoloji böhran digər ərazilərə də keçir və məzmun etibarilə yerli qalmır, ya məhəlliləşir və yaxud dünyəviləşir. Bu gün bir ölkədə baş verən meşə yanğınları, zəlzələlər, daşqınlar və tsunamilər, sınaqdan keçirilən və yaxud müharibələrdə istifadə olunan ağır silahlar, kosmosa göndərilən ən müasir tipli texnoloji aparatlar və s. dünya nizamını təhlükə altında qoyur, mənfi mənada yer kürəsində iqlim dəyişikliklərinə səbəb olur və bu da beynəlxalq problem olaraq humanitar-sosioloji problem kimi qaçılmaz olur. O zaman da tərcümə məsələləri meydana çıxır. Çünki insanların bir problemi kökündən həll etməsi üçün həmrəyliyi ilə bərabər bir-birini anlama bildiyi dil faktoru meydana gəlir. Təbiidir ki, bu zaman beynəlxalq dil insanlar arasında anlaşmanın ən mühüm faktoloji materialı olaraq üzə çıxır. Dünya dilləri arasında bu gün ingilis dili beynəlxalq dil olaraq mübahisəsiz qəbul olunur. Bu baxımdan ekotərcümədə beynəlxalq dil anlayışı və onun müxtəlif tərəfləri elmi-humanitar problem olaraq nəzəri cəhətdən müşahidə olunur. Tərcümənin yeni paradigması olaraq meydana çıxan ekotərcümədə ingilis dilinin mühüm tərəflərindən bəhs etmək, bu dilin dünyəvi dil olaraq humanitar aspektdə zəruriliyinə nəzər yetirmək bu baxımdan çox vacibdir. Eyni zamanda ekotərcümənin iki istiqamətdə prioritet üstünlüyünü qeyd etmək vacibdir:

1. Azərbaycanda baş verən ekoloji problemlərin ingilis dilinə tərcümə olunması:

2. Dünyada baş verən ekoloji problemlərin ingilis dilində dünyaya çatdırılması.

İngilis dili beynəlxalq dil olmaq etibarilə, bir çox sahələrdə avanqard dil statusunu ekoloji problemlərdə də aydın şəkildə göstərir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, ekoloji problemə müxtəlif rakurslardan yanaşdıqda bir çox məsələlər meydana çıxır.

a) Azərbaycanda ekoloji problem və ekotərcümədə ingilis dilinin rolu;

Azərbaycanda ekoloji problemin və yaxud ekoloji terrorun ən ağır və faciəvi tərəfləri təbiidir ki, rus və erməni vandalizminin meydana çıxardığı aqressiv fəaliyyətdən irəli gəlir. Ağacların, bitkilərin, böyük meşələrin planlı olaraq qırılması və yandırılması artıq mühüm ekoloji problemə çevrilmişdir. XX əsrin sonunda Topxana meşəsinin qırılması kimi vandalist hərəkətlər təbiidir ki, bu günə qədər unudulmamış və bu qeyri-insani davranış formasının acı nəticələri yalnız bu ərazilərdə deyil, digər arealda da mənfi təsirləri özünü göstərmişdir. Məlumdur ki, Topxana meşəsinin qırılması təsadüfi deyildi. Bu meşə Şuşanın simvolu hesab olunur. Bu meşə haqqında hələ məşhur “Qarabağnamələr”də bəhs olunur deyilir ki, Şərqdən Şüşə kəndi, Bağrıqan dağı, Topxana meşəsi və tərəcəyi və Xəzinə qayası Şuşanı əhatə etmişdir. Şuşanın şimali qərbində təxminən şəhərdən 2-3 kilometr aralı gözəl və səfah bir meşə yerləşmişdir. Bu meşədə ayna kimi saf və şəffaf, buz kimi soyuq olan məşhur İsa bulağı, Damlı bulaq, Soyuq bulaq yerləşmişdir. Meşələrin heyvanlar aləmi son dərəcə zəngindir (1, 85).

Konkret olaraq Həsən İxva Əlizadənin “Şuşanın tarixi” (1, 75-122) əsərinə aid olan bu hissədə görüldüyü kimi, Şuşanın simvollaşmasını müşahidə edirik. Şuşanın, Qarabağın və bütün Azərbaycan təbiətinin “yaşıl ciyəri”ni məhv etməyə çalışan ermənilər və ermənipərəst rus şovinistləri bu ekoloji terroru yaratmaqla milli ədavəti qızıqdırmış, xalq hərəkatının meydana çıxması məhz bu aqressiv addımın nəticəsində baş vermişdir (2, 203).

Böyük siyasi-ictimai-sosial dəyişikliyə gətirib çıxaran bu ekoloji böhran demək olar ki, bir çox dillərə tərcümə olunmuşdur ki, əsas etibarilə qloballığı baxımından ingilis dilində tərcümə olunan kitablarda bu milli-siyasi problem beynəlxalq ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılmışdır (3, 334; 4, 42) və s.

Ekoloji böhran yalnız siyasi hadisə deyil, eyni zamanda flora və faunaya zərər vurulması qlobal problem olaraq dəyərləndirilir. Bunun üçün dünyəvi məsələyə çevrilən ekoloji problemlərin dünyaya çatdırılmasında təbiidir ki, ekotərcümə mühüm rol oynayır. Təqdim etdiyimiz növbəti mənbədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri, S.Qurbanov göstərir ki, Ermənistanın işğalı altında qalmış 260 min 311 hektar meşə sahəsi və bu ərazilərdə yayılmış pələnd, fıstıq, vələs, göyrüş, şam, ağcaqayın, ayı fındığı, qoz, çinar kimi qiymətli ağac növləri kəsilərək müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edilmişdir. Uzun illər işğal altında qalmış ərazilərdəki meşələrin kütləvi şəkildə qırılması səhralaşmaya və torpaqların eroziyasına səbəb olmuşdur (5, 44).

S.Qurbanov eyni zamanda qeyd edir ki, Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində 43 min hektar sahəsi olan, xüsusi mühafizə edilən təbiət ərazilərində “Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı”na daxil olunmuş 24 fauna və 70-dən çox flora növü qorunurdu ki, bunların da əksəriyyəti artıq məhv edilmişdir (5, 44, 45).

M.Mükərrəmoğlu yazır ki, elə Ağdamda, Füzulidə, Cəbrayılda, Zəngilanda, Qubadlıda və Şuşada da ekoloji terror törədilmişdir (6, 5). Demək olar ki, bu kimi statistik məlumatların milli-siyasi zəmində tərcümə edilibdünya icimaiyyətinə çatdırılmasında məhz ekotərcümə sahəsi mühüm rola malikdir və ingilisdilli tərcümələr ekoloji terrorun əsl mahiyyətini də qloballaşdırmaqda xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Elə yaxın illərdə, konkret olaraq 2020-ci ildə erməni əhalisinin rayonlarımızı tərk etməsinə humanist mövqe göstərildiyi halda, Laçın və Kəlbəcər rayonlarında nümayiş etdirdikləri vandalizmin (Laçın və ətraf rayonları tərk edərkən evlərin, meşələrin qəsdən yandırılması) (7) daha bir nümunəsi olaraq erməni mahiyyətini aşkar göstərir və ekotərcümənin bu istiqamətdə prioritetinə mühüm ehtiyac hiss olunur.

Ekoloji problemlərin başqa bir cəhəti də müharibə spektrinin aktiv səviyyədə olmasından irəli gəlir. Azərbaycan Respublikasının müharibəyə cəlb olunmaq məcburiyyəti, müharibənin Azərbaycan torpaqlarında, konkret olaraq Qarabağ ərazisində getməsi və s. bu kimi məsələlər, ağır silahlardan istifadə olunması, Ermənistanın Qarabağdan ətraf ərazilərə belə (Gəncə, Bərdə və s.) ağır mərməli başlıqlı silahlardan istifadə edərək raket başlıqları atması və s. ekoloji dağıntının bariz nümunəsi olaraq meydana çıxmışdır (8; 9).

Təbiidir ki, bu kimi hadisələrin beynəlxalq arenada işıqlandırılması, erməni yalanlarının puç edilməsi kimi məntiqi mövqelərin qloballaşdırılması da ekotərcümənin vacibliyini son illərdə reallaşdırmışdır.

Məlumdur ki, ölkə ərazisində vətəndaş məsuliyyətsizliyindən hüquqi məsuliyyət yaradan faktlar da ekoloji problem olaraq meydana çıxır. Ağacların süni şəkildə kəsilməsi, avtomobilləin qeyri-normal səviyyədə idarə olunması nəticəsində insan həyatı üçün fiziki təhlükə yaratmaqla bərabər, eyni zamanda havanı çirkləndirməsi, ehtiyatsızlıqdan yaranan kənd təsərrüfatı, şəxsi əmlak və meşə yangınları və s. bu kimi hadisələr də ekotərcümənin predmetinə çevrilir. Çünki əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, ən müxtəlif mövzularda yaranan ən kiçik hadisələr belə qlobal mahiyyət təşkil edir ki, bu da insanlığın orta q təbiətindən və ərazi arealının digər ərazilərə də təsirindən irəli gəlir.

b) Dünyada ekoloji problem və ekotərcümədə ingilis dilinin rolu;

Dünyada yaranan ekoloji problem ekotərcümənin həm müxtəlif xalqların dillərində, həmçinin Azərbaycan dilində vacibliyini meydana çıxarır. Əgər ilk olaraq Azərbaycanda baş verən hadisələrin qloballaşdırılması ekotərcümənin vacibliyini meydana gətirirsə, ikinci punktda isə dünyada baş verən ekoloji böhranın və problemlərin müxtəlif dillərə, eyni zamanda Azərbaycan dilinə tərcüməsini şərtləndirir. Təbiidir ki, burada beynəlxalq dil faktoru əsasdır. Çünki dünyada yaranan ekoloji problemi bütün dillərə tərcümə etmək, səbəb və nəticələri göstərmək, çıxış yollarını təklif etmək bəzən çox qısa müddətdə, xüsusilə təbii fəlakətlər zamanı çox sürətlə aktiv situasiyada özünü göstərir. Bu zaman beynəlxalq dil kimi xüsusilə ingilis dilinə böyük ehtiyac hiss olunur və ekotərcümənin beynəlxalq dil faktoru meydana çıxır.

Dünyəvi proseslərdə ekoloji tarazlığın pozulması çox ciddi problemlərdən xəbər verir. Hətta yer kürəsinin gələcəyi böyük təhlükə qarşısında qalır. Bu baxımdan bu kimi amillərin klassifikasiyasını aparmaq ehtiyacı meydana çıxır;

1. Kosmosla bağlı aparılan tədqiqatlar;
2. Böyük ərazilərdə gedən müharibə və toqquşmalar;
3. Təbii fəlakətlər;
4. Texnoloji vasitələrin böhranı;
5. İqlim dəyişiklikləri;
6. Əhali deportasiyası, flora və fauna dəyiikliyi.
7. Mənfəət məqsədli ekoloji terror və s.

Göründüyü kimi, dünya miqyasında kifayət qədər funksional və differensial formada ekoloji böhran mövcuddur. Bu ekoloji problemin ən ciddi və təhlükəli hissələrindən birincisi təbiidir ki, kosmosla bağlı aparılan tədqiqatlardır. Dünya ölkələrinin kosmosla bağlı atdığı addım çox qeyri adi inkişaf pilləsi olduğuna baxmayaraq, böyük ekoloji fəsadların meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu problemlərdən ən mühüm olanı kosmosun çirklənməsidir. Bu barədə T.Xəlilov, M.Zeynalova yazırlar ki, kosmosun çirklənməsi problemi ilə yalnız keçən əsrin 80-ci illərində danışımağa başlanılır, çünki yerətrafi boşluqda yaranmış vəziyyət ətraf mühitə, sadəcə olaraq yerin əhalisinə təhlükə yaratmağa başlamışdır (10, 178).

Bu amillərdən ən mühümü təbiidir ki, ozon qatının çirklənməsi kimi yer kürəsi üçün fəlakətlə nəticələnəcək ekoloji problemdir. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, ozon təbəqəsi – Yer kürəsini günəşin məhvəddici radiasiyasından qoruyur. Yer kürəsində olan bütün canlıları ultrabənövşəyi şüalanmadan qoruyan ozon qatının qorunması dünya ölkələri üçün birinci dərəcəli problemlərdən sayılır (10, 83).

Ozon qatının çirklənməsinə ən əsas səbəb ozon qatının dağılmasında iştirak edən amillər – səsdən sürətli təyyarələrdən havaya atılan qazlar, freonlar, gübrələr, vulkan püskürmələri və s.dir (10, 87).

Daha geniş kontekstdə yanaşarsaq, ozon təbəqəsini dağıdan səbəblər, turş yağışlar, avtomobillərin ətraf mühitə və insanın sağlamlığına təsiri; litosferə, o cümlədən torpağa antropogen təsir: torpaq eroziyası, nitrat və nitritlərin insan sağlamlığına təsiri, səhrələşmə; bitki örtüyünə antropogen təsirin nəticələri, təbii otlaqların vəziyyəti, bioloji müxtəliflik və onun deqradasiyası səbəbləri, dərman bitkilərindən istifadə; təbiətin müxtəlif istiqamətlərdə dəyişdirilməsi və insan sağlamlığı; biosferə xüsusi təsir növləri (səs və elektromaqnit çirklənməsi) biosferə ekstremal təsirlərin (kütləvi qırğın silahları, müharibələr, nüvə silahları, texnogen ekoloji qəzalar) ətraf mühitdə nəticələri; təbii fəlakətlərin nəticələri; ətraf mühitin sosial faktorları (siqaret çəkmə, nakromaniya və alkoqolizm) və onların insanın sağlamlığına təsiri (11, 12) və s.dir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, kosmosun çirklənməsi düşünüldüyündən də artıq problemdir. Akademik lüğətlərdə göstərilir ki, kosmosun çirklənməsi kosmosun istifadəsi intensivliyinin artması ilə bağlı olan yeni antropogen çirklənmə növü olaraq qarşıya çıxır (12, 243). Bunun səbəbləri odur ki, hazırda Yerətrafi orbitdə 7 min iri obyekt, o cümlədən 400 fəaliyyətdə olan peyk mövcuddur, qalan obyektlər – xarab olmuş cihazlar, peyklərin və uçan cihazların və s. var. Kosmos zibilləri kəskin artmaqda davam edir. Bir sıra ölkələrdə təhlükəli tullantıları toplamaq üçün artıq “Kosmos zibillikləri” layihələri hazırlanır (12, 243). Təbiidir ki, bu kimi qlobal problemlərin təbliğində ekotərcümənin rolu çox böyükdür.

Böyük ərazilərdə gedən müharibə və toqquşmalar da qeyd etdiyimiz kimi, ekoloji böhrana səbəb olur. Çünki bu zaman kosmosun çirklənməsi, təbiətin şüalanması, əhali yerdəyişmələri, deportasiya və assimilyasiya, kütləvi qırğınların törətdiyi faciələr nəticəsində ekoloji tarazlığın pozulması halları meydana çıxır. Məlumdur ki, dünyanın bir çox ərazilərində böyük müharibələr gedir. Xüsusilə, şərq ölkələrində və Rusiya ilə Ukrayna arasında gedən müharibələr ağır silahların istifadəsini reallaşdırır ki, bu da deməkdir ki, yaşıl dünyanın mövcudluğunu təhlükə altında qoyur. Təsədüfi deyil ki, insanı əhatə edən mühitin qorunması uğrunda kütləvi ictimai hərəkətin nümayəndələri olan ekologislər dünya miqyasında - Almaniya, Fransa, İngiltərə və başqa ölkələrdə siyasi “yaşıl partiyaların” üzvləri olaraq yalnız təbiəti mühafizə uğrunda deyil, həm də müharibələrə qarşı mübarizə apararaq beynəlxalq demokratik hərəkətdə iştirak edirlər (12, 117).

Eyni zamanda bu kimi halların zaman-zaman baş verməsi səbəbindən 1974-cü ildə BMT-nin Baş məclisi hərbi məqsədlə təbii mühitin pozulmasının qadağan edilməsi haqda Beynəlxalq konvensiya da qəbul etmişdir (12, 125). Ancaq buna

baxmayaraq, bütün dünya arealında təəssüf ki, ekoloji müharibə dayandırılmamış, əksinə daha da kəskin aqressiv mərhələyə qədəm qoymuşdur ki, bu da bütün dünyanın ekoloji qorunması üçün ciddi problem halına gəlib çıxmışdır. Təbiidir ki, bu situasiyada bu kimi qlobal siyasi-ictimai-sosial, elmi-intellektual mövzuların dünya miqyasında tərcüməsini gündəmə gətirir ki, ekotərcümə burada vacib tərcümə sahəsi kimi başlıca sahələrdən birinə çevrilir.

Yer kürəsində daimi olaraq müşahidə olunan təbii fəlakətlər də qeyd etdiyimiz kimi, diqqətdən kənar qala bilməz. Yer kürəsində baş verən iqlim dəyişiklikləri, fırtına, zəlzələ, daşqın, tropik tsiklonlar, sel və sürüşmə hadisələri, quraqlıq, vulkanlar, kosmik fəlakətlər (11, 12) və s. bu kimi ekoloji problemlərin daha başqa istiqamətlərini meydana çıxarır ki, burada da ekotərcümə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təbiidir ki, beynəlxalq dil faktoru bu istiqamətdə çox vacib olur və ingilis dilinin bu aspektdə başlıca olaraq iştirakı bu mövzularda olan kitablarda, simpoziumlarda, kütləvi informasiya vasitələrində, internet resurslarında, sosial media və s. də aktullaşır.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji vasitələrin böhranı da ekoloji tarazlığın pozulmasında az rol oynamır. Elə buna görə də bu kimi halların qarşısının alınması üçün ekologiya sahəsində “qarşısı alınan nəzarət” termini meydana çıxmışdır. Yəni, yeni binalar, texnoloji proseslər və təmizləyici qurğular layihələşdirdikdə və tikdikdə sanitariya-gigiyena qayda və normalarının yerinə yetirilməsi üzərində müşahidə, (nəzarət) mexanizmi həyata keçirilməlidir (12, 258).

Eyni zamanda müxtəlif texnoloji cihazların şüalarının yaygınlığı, təbiətdə artıq radiasiya meydana gətirməsi ekoloji tarazlığı pozur ki, bu da bu gün qlobal ekoloji problem olaraq mühüm məsələ olaraq qarşıda durur və eyni metodologiya əsasında ekotərcümənin beynəlxalq faktora çevrilməsini zərurətə çevirir. Təbiidir ki, bu da tərcüməşünaslıqda ekoloji tərcümə sahəsinin meydana çıxmasını şərtləndirir.

Biz yuxarıda iqlim dəyişiklikləri faktorunun təbii fəlakətlərdə oynadığı roldan qismən bəhs etdik. Ancaq iqlim dəyişikliklərinin ekoloji böhranda oynadığı rol bununla bitmir. Xüsusilə, qlobal istiləşmədə iqlim dəyişikliklərinin meydana çıxması mühüm ekoloji problem olaraq qarşımıza çıxır (13, 22, 36, 46) və s. Hətta iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə dünyəvi prosesə çevrilmişdir (13, 123). Eyni zamanda qlobal istiləşmə nəticəsində bitkiçilik, balıqçılıq və heyvandarlıq sahəsində risklər artır. Dayanıqlı kənd təsərrüfatının inkişafı qlobal iqlim böhranı kontekstində ən böyük problemlərdən birini təşkil edir (13, 221).

Təqdim etdiyimiz geniş tədqiqat işində göstərilir ki, qlobal istiləşmə eyni zamanda yeni iqlim dəyişikliyinə gətirib çıxarır. Belə ki, qlobal istiləşmənin şimal yarımkürəsində səbəb olduğu buzlaqların əriməsi nəticəsində dünya okeanının səviyyəsinin artması, okean cərəyanlarında baş verən dəyişmələr iqlim dəyişikliyinə yenidən təkan verir (13, 36). Təbiidir ki, bu da mühüm ekoloji problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Məhz qeyd etdiyimiz kimi ekotərcümənin rolu bu istiqamətdə də aydın görünür və vahid dil tələbatını ortaya qoymaq üçün bu kimi problemləri dünya arenasına ingilis dili əsasında təqdim edərək dünyəvi problemlərin işıqlandırılmasına və dünya xalqlarına çatdırılmasına əsaslı təkan verir.

Əhali deportasiyası, flora və fauna dəyişikliyinə yaranması əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, müharibələrin, kütləvi qırğınların, ağır silahlardan istifadənin, təbii fəlakətlərin, iqlim dəyişikliyinə nəticəsində baş verir. Aydın ki, bu kimi səbəblər də global böhran olaraq meydana çıxır və qloballaşdırılan mövzu olaraq ekotərəcümə sahəsinə bu kimi böhranda da ciddi ehtiyac hiss olunur.

Mənfəət məqsədli ekoloji terror və s.də aydındır ki, ciddi ekoloji böhran olaraq müşahidə olunur. Aydın ki, konkret ölkə tərəfindən və ya şəxs tərəfindən digər ölkənin flora və faunasına zərər yetirmək və təbii sərvətlərini məhv etməklə bilərəkdən vurulan ziyan ekoloji terror hesab edilir (14, 86).

Biz bu barədə erməni vandallarının və onların məskən saldığı Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi ekoloji terrordan bəhs etmişik. Lakin belə görünür ki, ölkə vətəndaşlarının neqativ bir qisminin bu fəaliyyət növü də bütün ölkələrdə mövcud olaraq davam etməkdədir (14, 143).

Təbiətin yaşıl örtüyünün mənfəət məqsədi ilə talan edilməsi, brokonyerlik və talançılıq, meşələrin qırılması və s. kimi qeyri-humanist addımlar da əslində insanlıq ilə müharibə aparılmasından geri qalmır. Bütün dünya ölkələrində bu kimi aqressiv fəaliyyət növləri ilə mübarizə aparılmasına baxmayaraq, təəssüf ki, hələ də problem olaraq qalır. Aydın ki, bu sahədə də ekotərəcüməyə ciddi ehtiyac hiss olunur və tərəcəmə sahəsi kimi bu tərəcəmə fəaliyyətini beynəlxalq arenada aktivləşdirir.

Beləliklə, aydın nəzərə çarpır ki, tərəcəməşünaslığın yeni paradigması olan ekotərəcümə də tərəcəmə sahəsində gərəkli sahə olmaqla bərabər, həm ölkəmizdə, həmçinin dünya ölkələrində beynəlxalq dil aspektindən yeri müəyyənləşməli və bu sahəyə ciddi diqqət ayrılmalıdır. Çünki dünya vahid məkandır və bəşəri problemlər hər sahədə bizi əhatə edir, bir çox sahələrdə, xüsusilə tərəcəməşünaslıqda mühüm faktora çevrilir. Aydın ki, beynəlxalq dil olan ingilis dili də müxtəlif aspektləri ilə bərabər bu cəhətdən də öyrənilməli və ölkəmizin mənafeyini təmsil etməsi baxımından hər zaman diqqətdə saxlanılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Qarabağnamələr. III kitab. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
2. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. VII cild (1941-2002-ci illər). Bakı: Elm, 2008.
3. Ismailov D. Y. History of Azerbaijan, AzMIU NPM, Baku, 2017.
4. Zsuzsanna Dominika Ihar. Natural Nation: Cultivating a Post-Extractive Azerbaijan / A thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts (Research), Department of Sociology and Social Policy, School of Social and Political Sciences, Faculty of Arts and Social Sciences, University of Sydney 2020.
5. Qurbanov S. İşğaldan azad olunmuş ərazilərə ekoloji baxış // "Milli Məclis" analitik informasiya jurnalı, yanvar-fevral, 2021, s. 44-47
6. Mükərrəmoğlu M. Ekoloji terrorun nəticələrini aradan qaldırmağa uzun illər lazımdır // "Xalq qəzet", 5 fevral, 2021, s 5.

7. https://azertag.az/xeber/ermeniler_lachin_seheri_ve_etraf_erazilerde_6_yangin_hadiseleri_toredib_video-2272643
8. Bərdənin bombalanması // https://az.wikipedia.org/wiki/B%C9%99rd%C9%99n_bombalanmas%C4%B1
9. Gəncənin bombalanması // https://az.wikipedia.org/wiki/G%C9%99nc%C9%99_bombalanmalar%C4%B1
10. Xəlilov T.A., Zeynalova M.Ə. Qlobal ekoloji problemləri (Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti). Bakı: "MBM", 2013.
11. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekologiya, ətraf mühit və insan. Bakı: Elm, nəşr, 2006.
12. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekoloqların məlumat kitabı. Bakı: Elm, nəşr, 2003.
13. Qasımlı V.Ə, Hüseyn R.Z, Hüseynov R.F, Həsənov R.B, Cəfərov C.R, Bayramova A.B. Yaşıl iqtisadiyyat (toplu). Bakı: Azprint nəşr, 2022.
14. İsmayılov C.İ. Ümumi ekologiya (Mühazirə mətnləri). Kooperasiya nəşr, Bakı: 2013.

SHAFİGA YUSİF GİZİ NAJAFOVA
INTERNATIONAL LINGUISTIC ASPECT IN ECO-TRANSLATION:
THE NEW PARADIGM OF TRANSLATION
SUMMARY

In this study the scientific-linguistic, as well as the national-political and global significance of eco-translation, a new paradigm in translation studies are mentioned. Speaking about the importance of eco-translation, it was noted that this area of translation should be characterized as an area of translation, which sets its priority goal both to translate into English the environmental problems occurring in Azerbaijan and to bring environmental problems occurring in the world to the world in English. When it is talked about eco-translation, it is obvious that one can talk about the process of translating environmental problems into different languages in our country and in the world, as well as the level of professionalism. At the same time, it should be noted that the processing of eco-translation in the aspect of an international language is not an accidental phenomenon. Because the very serious and important environmental problems, crises, wars and terror taking place in the world pose a huge threat to humanity. It is in order for such terrible consequences to disappear that it becomes necessary that all countries of the world can understand the same language. Naturally, English, which is really active as an international language in the world today, can play a significant role in eco-translation. This language is an active language both scientifically and intellectually, officially and administratively, as well as socially, and the degree of its importance in this area is undeniable.

A special place in the study is devoted to the issue of using eco-translation to bring to the world community the ecological terror committed by Armenian vandalism in the territory of Karabakh, which they occupied before. At the same

time, the importance of the world wars coming to a unanimous point of view in terms of disturbing the ecological balance was touched upon, for which the importance of the international linguistic aspect of eco-translation was also mentioned. The research work is new and original, new provisions have been established in the field of linguistics, philology, translation studies, political science, sociology and ecology. The importance for English-speaking areas is also obvious from the point of view of substantiating the international linguistic character of the English language. We hope that the scientific community will benefit from this research work and its importance as a source of use will be maintained.

Keywords: Eco-translation, international language, English, problems, solidarity.

Шафига Юсиф кызы Атаева

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЯЗЫКОВЫЙ АСПЕКТ В ЭКО-ПЕРЕВОДЕ:
НОВАЯ ПАРАДИГМА ПЕРЕВОДА
РЕЗЮМЕ**

В данном исследовании подчеркивается научно-лингвистическое, а также национально-политическое и глобальное значение эко-перевода, новой парадигмы в переводоведении. Говоря о важности эко-перевода, было отмечено, что эта область перевода должна быть охарактеризована как область перевода, которая ставит своей приоритетной целью как перевод на английский язык экологических проблем, происходящих в Азербайджане, так и доведение экологических проблем, происходящих в мире, до мира на английском языке. Когда мы говорим об эко-переводе, очевидно, что речь идет о процессе перевода экологических проблем на разные языки в нашей стране и в мире, а также об уровне профессионализма. При этом следует отметить, что обработка эко-перевода в аспекте международного языка-явление не случайное. Потому что очень серьезные и важные экологические проблемы, кризисы, войны и терроры, происходящие в мире, представляют огромную угрозу для человечества. Именно для того, чтобы такие страшные последствия исчезли, возникает необходимость в том, чтобы все страны мира могли понимать один и тот же язык. Естественно, что английский, который сегодня реально активен в качестве международного языка в мире, может сыграть значительную роль в эко-переводе. Этот язык является активным языком как в научно-интеллектуальном, так и в официально-административном, а также в общественно-массовом плане, и степень его значимости в этой области неоспорима.

Особое место в исследовании уделено вопросу использования эко-перевода для доведения до мирового сообщества экологического террора, совершенного армянским вандализмом на территории Карабаха, который они когда-то оккупировали. В то же время была затронута важность того, чтобы мировые войны пришли к единодушной точке зрения с точки зрения

нарушения экологического баланса, для чего также была подчеркнута важность международного языкового аспекта эко-перевода. Исследовательская работа новая и оригинальная, установлены новые положения в области лингвистики, филологии, переводоведения, политологии, социологии и экологии. Важность для англоязычных областей также очевидна с точки зрения обоснования международного языкового характера английского языка. Мы надеемся, что научно-массовое сообщество извлечет выгоду из этой исследовательской работы, и ее важность как источника использования будет сохранена.

Ключевые слова: Эко-перевод, международный язык, английский, проблем, солидарность.

Rəyçi: Filologiya üzrə elmlər doktoru Xəlilov Ağaverdi